

ЧЫГЫШ ТААНУУНУН МАСЕЛЕЛЕРИ

ВОПРОСЫ ВОСТОКОВЕДЕНИЯ

ISSUES OF ORIENTAL STUDIES

e-ISSN: 1694-8653

№1/2024, 81-87

УДК:

DOI: [10.52754/16948653_2024_1_10](https://doi.org/10.52754/16948653_2024_1_10)

КЫТАЙ ТОЙ САЛТТАРЫНЫН КЕЛИП ЧЫГЫШЫ ЖАНА КАЛЫПТАНУУСУ

ПРОИСХОЖДЕНИЕ И ФОРМИРОВАНИЕ КИТАЙСКИХ СВАДЕБНЫХ ТРАДИЦИЙ

THE ORIGIN AND FORMATION OF CHINESE WEDDING TRADITIONS

Үсөн уулу Маматаир

Усон уулу Маматаир

Uson uulu Mamatair

улук окутуучу, Ош мамлекеттик университети

старший преподаватель, Ошский государственный университет

Senior Lecturer, Osh State University

[musonuulu@oshsu.kg](mailto:musonuuulu@oshsu.kg)

Раимжанова Айпери Сеитбековна

Раимжанова Айпери Сеитбековна

Raimjanova Aiperi Seitbekovna

илимий изденүүчү, Ош мамлекеттик университети

научный соискатель, Ошский государственный университет

applicant, Osh State University

perisha1101@gmail.com

Мухтар уулу Зияулхак

Мухтар уулу Зияулхак

Mukhtar uulu Ziiaulkhak

окутуучу, Ош мамлекеттик университети

преподаватель, Ошский государственный университет

Lecturer, Osh State University

zmuhtaruulu@oshsu.kg

Сагынбаева Сайкал

Сагынбаева Сайкал

Sagynbaeva Saikal

магистрант, Ош мамлекеттик университети

магистрант, Ошский государственный университет

graduate student, Osh State University

saikalsagynbaeva@gmail.com

КЫТАЙ ТОЙ САЛТТАРЫНЫН КЕЛИП ЧЫГЫШЫ ЖАНА КАЛЫПТАНУУСУ

Аннотация

Бул илимий макала Кытай өлкөсүнүн той салттарынын келип чыгуу тарыхы жана калыптануусу жөнүндө болмокчу. Кытай цивилизациясынын узак тарыхы бар, аны менен катар үйлөнүүгө байланыштуу каада-салттар да өнүгүп, бүгүнкү күнгө чейин өнүгүп келе жатат. Үйлөнүү үлпөтү салттуу кытай маданиятынын бир бөлүгү. Бирок анын көптөгөн майда-чүйдөлөрү, ошондой эле нике кыюунун социалдык-маданий функциялары уланып жаткан изилдөөлөрдүн алкагынан тышкары бойдон калууда. Кытайдын байыркы салттуу үйлөнүү ырым-жырымдарынын жана үрп-адаттарынын келип чыгышын, ошондой эле алардын маданий коннотацияларын изилдөө үйлөнүү үлпөтүнүн улуттук түшүнүгүнүн өзгөчөлүгүн түшүнүү, үй-бүлөдөгү жана коомдогу эркек менен аялдын ролунун өзгөрүшүн аныктоо үчүн зарыл деп эсептелинет. Мындан тышкары, жаштарды ата-бабаларынын үйлөнүү каада-салттары менен тааныштыруу жаштар арасында нике баалуулуктары системасын жайылтууга жана аял-эркек ортосундагы мамилени туура түшүнүүгө жардам берери баса белгиленген. Кытай мамлекетинде каада-салт өзгөчө той салттары чоң мааниге ээ.

Ачкыч сөздөр: маданият, каада-салт, тарых, үрп-адат, үйлөнүү-үлпөт тою, нике, ырым-жырым.

ПРОИСХОЖДЕНИЕ И ФОРМИРОВАНИЕ КИТАЙСКИХ СВАДЕБНЫХ ТРАДИЦИЙ

Аннотация

Эта научная статья будет посвящена зарождению и формированию китайских свадебных традиций. Китайская цивилизация имеет давнюю историю, вместе с которой развивались и продолжают развиваться обычаи, связанные с браком. Свадьбы являются частью традиционной китайской культуры. Однако многие его детали, а также социокультурные функции брака остаются за пределами проводимых исследований. Считается необходимым изучить происхождение древнекитайских свадебных ритуалов и обычаев, а также их культурную подоплеку, чтобы понять своеобразие национальной концепции свадьбы, определить меняющиеся роли мужчины и женщины в семье и обществе. Кроме того, было подчеркнуто, что приобщение молодежи к брачным обычаям предков способствует распространению среди молодежи системы брачных ценностей и пониманию взаимоотношений между мужчиной и женщиной. В китайском государстве большое значение имеют традиции, особенно свадебные.

Ключевые слова: культура, традиция, история, обычай, свадьба, брак, ритуалы.

THE ORIGIN AND FORMATION OF CHINESE WEDDING TRADITIONS

Abstract

This scientific article is about the origin and formation of Chinese wedding traditions. Chinese civilization has a long history, along with which customs related to marriage developed and continue developing today. Weddings are part of traditional Chinese culture. However, many of its details, as well as the socio-cultural functions of marriage, remain beyond the scope of ongoing research. It is considered necessary to study the origins of ancient traditional wedding rituals and customs of China, as well as their cultural connotations, to understand the uniqueness of the national concept of wedding, to determine the changing roles of men and women in the family and society. In addition, it was emphasized that introducing young people to the marriage customs of their ancestors helps to spread the system of marriage values among young people and to understand the relationship between men and women. In China, traditions, especially wedding traditions, are of great importance.

Keywords: Culture, tradition, history, customs, wedding, marriage, rituals.

Keywords: culture, tradition, history, customs, wedding, marriage, rituals.

Киришүү

Кытай салтка бай өлкө. Ачык түстөр жана таң калыштуу символдор, ички жасалгалар жана бөлмөлөрдүн жасалгасы, өзгөчө кийимдер жана баш кийимдер. Кытай стилиндеги үйлөнүү үлпөт тойлору батышта жана башка өлкөлөрдө популярдуулукка ээ болууда, анткени алар классикалык тойлордон кескин айырмаланып турушат. Бул жерде сиз ак жана кара түстөрдү сейрек кездештиресиз - кызы, той кызыл жана алтын түстөрдө өтөт. Бул стиль өз өлкөсүнүн гана эмес, башка өлкөлөрдүн үйлөнүү салттарын сыйлаган кайраттуу жана демилгелүү жаңы үйлөнгөндөргө ылайыктуу.

Кытай үйлөнүү тою жана бул иш-чаранын алдындагы күндөрдүн бардыгы өзгөчө бай даамга ээ. Той күнү жаңы үйлөнгөндөрдүн денелери гана эмес, алардын Асмандагы жандүйнөсү дагы биригет деп ишенишет. Кытайда көптөгөн жөрөлгөлөр жана ыйык нике үрп-адаттары, алар ар бир кадам сайын, дээрлик эч кандай чексиз аткарылат, мааракедеги ырым-жырымдар өзгөчө ыйык мааниге ээ. Кызыгы, Кытайда нике союзуна кызыл түстө кирүү салтка айланган. Бирок, Асман империясынын калкы аза күтүү мезгилинде кардай аппак түстө кийинишкен. Бирок, жаңы үйлөнгөндөрдүн учурдагы аксессуарларында айрым учурларда ак түстөр бар экендигин белгилей кетүү керек. Убакыт өтүп жатат. Баары өзгөрүп жатат.

Кытайлык ырым-жырымдар өтө кызыктуу жана адаттан тыш көрүнөт. Бул жерде конкреттүү төлгө ачуу, гороскоптор жана даанышмандардын сөздөрү популярдуу, буга көңүл бурбай коюуга болбойт. Эгерде Кытайдын жогорку күчтөрү алдыдагы альянс ийгиликсиз аяктайт деп эсептешсе, анда жаштар үйлөнүүгө араң барышат. Өлкөнүн калкы биримдик менен байланышкан жандардын тууганчылыгына ишенимдүү ишенишет жана ушул себептен алар бул биримдикке өтө олуттуу мамиле кылышат [1; 6].

2. Изилдөөнүн материалдары жана методдору

Макалада Кытай той салттарынын келип чыгышы жана калыптануусу боюнча байкоо жүргүзүлдү. Адабий булактардан маалыматтар жана фактылар келтирилген.

3. Жыйынтыктар жана талкуулоо

Биз дүйнө жана адамдар жөнүндө бардык кытай идеяларынын негизин түзгөн эркектик жана аялдык принциптерге алгачкы көз карашка карабастан, кийинчерээк өзгөрүүлөр болгон деген тыянакка келсек болот.

Салттуу кытай маданиятынын маанилүү бөлүгү - миндеген жылдык тарыхы бар үйлөнүү аземи. Заман абдан өзгөрдү, бирок ар бир кытай салтка ылайык жаңы жашоо баштоону маанилүү деп эсептейт.

Кытай үйлөнүү салттары философиялык мазмунга толгон. Тилекке каршы, көп нерсе жоголду, байыркы кытай ырым-жырымдары европалык ырым-жырымдарга кошулду, бирок майрамдын маанилүүлүгү, “бактылуу дата”, белектер, бакыттын жана гүлдөп-өсүүнүн символу катары кызыл түс сакталып калган.

Каада-салттары. Көптөгөн элдердин каада-салттарындагыдай эле, кыздын колун суроо кытайлыктардын никесиндеги алгачкы жана эң маанилүү кадам деп эсептелет. Бир гана ушул жерде жаңы баш кошкон жубайлардын атасы менен энеси ортомчулардын катышуусуз ишкердик сүйлөшүүлөрдү жүргүзүшөт. Ошол эле учурда, баштапкы баскычтарда, алар муну кат алышуу аркылуу жасашат, анда алар болочок майрам жөнүндө кабарлоо менен өзгөрүп

турушат. Кытайлыктар үйлөнүү тойго ылайыктуу күндөрдү тандоого өзгөчө көңүл буруп, колуктунун жана күйөө баланын гороскопторун салыштырып көрүшөт. Бул маселеде негизги сөз ар дайым кудалашкан адамга жана анын ата-энесине калат. Кудалашуунун өзү болочок күйөөсү менен аялы дагы деле жашы жете элек кезинде болушу мүмкүн. Бул учурда, алардын жашоосундагы убакыттын өтүшү менен боло турган бурулушка көнүү үчүн 1-2 жылдык резервде болушат.

Кытайлык келинди ата-энесинен акча жана тамак-аш менен сыйлоо салтка айланган. Бул максатка эркектер менен аялдардын принциптерин мүнөздөгөн таттуу тоочтор, алкогольдук ичимдиктер, эт тамактары, салттуу той чайлары "Дракон" жана "Феникс" кирет. Кудалашкан тарап дагы келечектеги туугандарына белек даярдайт. Бул факт буга чейин никеге чейинки бардык карама-каршылыктар чексиз чечилгенин билдирет.

Бул күндө өзгөчө сансыз торттор өзгөчө мааниге ээ. Күйөө аларды үй-бүлөнүн бардык мүчөлөрүнө жетиштүү кылып алат, анткени бул оозду сугарган кондитердик азыктар дагы деле тойго чакыруу баракчалары катары кызмат кылат. Сеп негиздерине ылайык, жарашыктуу идишке туура келет. Ал конфеттерден жана монеталардан турат.

Болочок жубайынын турак жайына жол кытайлык келинден башталат. Жаш кыз иш-чарага бир нече күн калганда түз эле ошол жакка көчүп барышы керек. Акыркы чара катары, чатырчаны бош бөлмөгө алмаштыра аласыз. Бирок, бул мезгилди абсолюттук жалгыздыкта өткөрүүнүн кажети жок. Чатырда сүйлөшкөн кыздары колуктунун үйүнө барып, белектерин алып келишет, ата-энесинен алыстап кетиши жөнүндө кайгылуу ырларды чогуу ырдашат. Кытай стилиндеги мындай бойдокчулук кечеси болуп эсептелет.

Байыркы кытай тойлору. Байыркы Кытайда үйлөнүү үлпөтүнүн алдында колукту жасаган тазалоо процедураларына чоң роль берилген. Кыз ар кандай дары-дармек алардын ичинен грейпфрут ширеси өзгөчө белгилүү болгон. Эң байыркы ырым-жырымдарга ылайык, ал жаңы үй-бүлөнүн бакубатчылыгына каардуу күчтөрдүн таасирине каршы бекем тосмо койду.

Даярдыктын акыркы мезгили - үйлөнүү үлпөт көйнөгүн жана ата-энесине ыраазычылык сөздөрүн, ата-бабалардын сүрөттөрү жана портреттери менен коштолот.

Кытай үйлөнүү тою кыздын салттуу кытай үлпөт көйнөгүнө басым жасоо керек. Ринстон менен кооздолгон жана берметтер менен кооздолгон кочкул кызыл түстөгү көйнөк. Тойдон кийин ал үй-бүлөлүк мурас катары сакталат. Ажыдаар менен Феникс үйлөнүү үлпөт көйнөгүнүн ажырагыс баатырлары.

Кыздын башы кызыл таажыга окшогон баш кийим менен кооздолгон. Ал толугу менен мамык, шуру, монета жана башка аксессуарлар менен кооздолгон. Адатта, колуктунун жүзүн көрүү кыйын, ал кара кездеме менен жашырылат. Эгер келин колунда бар үй-бүлөдөн болсо, бул учурда ал өзүнүн статусун конокторго кийимдерин өзгөртүп көрсөткөн. Той учурунда, колуктунун кийими 3 жолудан ашык алмаштырылышы мүмкүн. Классикалык кызыл түстөгү халаттан тышкары, кыз майрамдын конокторунун алдына кызгылт сары жана кызгылт түстөгү кийимдерди кийип чыгат.

Кытай үйлөнүү үлпөтүнүн олуттуу бөлүгү - бул келинди күйөөсүнүн ата-энесинин үйүнө көчүрүү. Буга чейин, бул көптөгөн кереметтүү ырым-жырымдар менен болгон, алардын көпчүлүгү бүгүнкү күндө өз маанисин жоготкон эмес. Колуктунун көчүп бара жаткан

палвинине жыргалчылык жана гүлдөп-өнүгүү үчүн тыйындар жана жемиштер көп берилген. Жолдо бара жатып, ага жаман жышаандарды четтетүү үчүн айланага көз чаптыруу сунушталган эмес. [2; с. 34]

Бирок, бул жерде кызды колдоп фейерверк жана крекердин катуу үндөрү угулуп, алар кара күчтөрдү да кубалап чыгышат. Үйдүн алдында эле, жаш аялдын таманынын астына кереметтүү килем төшөлгөн.

Кудалашкан кытайлардын колунда кичинекей күзгү болгон. Сүйүктүүсү алар менен бирге күндүн нурун тартып, булутсуз келечек жолун өзү жарык кылууга мүмкүнчүлүк алат. Кытайлык келиндер уктоочу бөлмөгө чейин ушул күзгүдөн ажырашпайт. Андан ары, кудалашкан жигит акыры кездемени көтөрүп, колуктунун жүзүн бардык сулуулугу менен көрүүгө мүмкүнчүлүк алат.

Азыркы кытай тойлору. Азыркы кытай тойлору Кытайдын илгерки ырым-жырымдарына ылайык, курмандык чалынуучу жайда үйлөнүү тою башталган. Жаштар асмандагы бул биримдикке бата берүүгө милдеттүү болгон кудайларга сыйынышкан. Андан соң, жаңы үйлөнгөндөр үй-бүлөнүн аксакалдарына, ата-энелерине жана конокторуна майрамга келгендиги үчүн ыраазычылыктарын билдиришет. Күйөө баланын достору ар бир адамга "экөөнүн бактысы" деп аталган аксессуарды тапшырышат.

Жаңы үйлөнгөндөр бир бөтөлкө кызыл шарапты бирге ичишет, андан кийин конокторду дасторконго чакырышат. Салтанаттуу залда көптөгөн столдор коюлат, чакырылгандардын бардыгы, эч кимсиз, ырым-жырымдарды жана байыркы каада-салттарды эске алып, отурушат. Жаңы үйлөнгөндөрдү, эреже катары, акча салынган конверттер менен куттукташат. Бүгүнкү күндө банк карталары той конверттеринин ичинен көп кездешет.

Жаңы төшөк сатып алуу күйөө баланын милдети. Бул жагынан ага чоң үй-бүлө жардам берип, нике кечине керебет даярдап койсо болот. Керебет даяр болгондо, балдарды төрөт жана эне болуу үчүн жооптуу жогорку күчтөрдүн кызыгуусун арттыруу үчүн алгач ага киргизишкен. Ушул эле максатта, жубайлардын нике төшөгү жемиштер, лотос уруктары жана башка символикалык атрибуттар менен кооздолгон.

Кытайдын Ся жана Шан династияларында көпчүлүк кытай эли бир аялдуулуктун эрежесин сакташат. Бирок көп аял алуу ак сөөктөр коомунда кеңири жайылган. Цинь жана Хань династияларында салттуу нике эрежелерин так сактоо менен, никеге ар башка фамилиядагы үй-бүлөлөрдү бириктирүүгө туура келген. Императордон жана анын жакындарынан тышкары, ак сөөктөр коомунун мүчөлөрү жана коомдун жогорку катмарлары, жөнөкөй адамдар ошондой эле моногамиянын эрежесин сактаңыз. Салттуу маданиятка ылайык, балдар жана кыздар туура жаш курагында үй-бүлө курушу керек. Кытайлыктар, бир жагынан, никенин жаралышы табигый көрүнүш деп эсептесе, экинчи жагынан, бул жашоодогу эң маанилүү жана маанилүү окуялардын бири. Үй-бүлөнүздүн ийгиликтүү болушу мансапка жетүү сыяктуу эле маанилүү деп эсептешет. Тойдон кийин жигит менен кыз бири-бирин сүйүп, сыйлап, бири-бирине ишенимдүү болуп, өз милдеттерин так аткарышы керек. Кытайдын өтө татаал жана олуттуу салттуу үйлөнүү үлпөтү 6 ырым-жырымдан турат (Лиули). Сайна (Сунуш) - күйөө баланын ата-энеси сүйлөшүп алуучунун жардамы менен келининин ата-энесине сунуш киргизгенден кийин (күйөө баланын ата-энеси, потенциалдуу келинин табышып, сөйкөчүнүн кызматына кайрылган соң, дал келген нерсе. Никеге туруу

мүмкүнчүлүгү чечилгенде, тааныш эмес эки үй-бүлөнүн ортосундагы чыр-чатактарды жана жалпы түшүнбөстүктөрдү ким жөнгө салат), келининин ата-энеси үйлөнүү үлпөтүнө макул болушса, күйөө баланын ата-энеси белек даярдап, ата-энесин тартуулашат. Вэнминг (Туулган күндөр): Келин болгон деп болжолдонгон үй-бүлө сунушка каршы болбосо, ширеңкечи түгөйлөрдүн туулган күнүн текшерет. Эгер Кытай астрологиясы боюнча (кытай салты боюнча, күйөө бала менен келиндин туулган датасы боюнча төлгө айтуу, жубайлар туура келет же туура келбейт). Туулган күндөрдү текшергенден кийин, жубайлар кийинки этапка өтүшөт. Нацзи (Келиндин куну же үйлөнүү тоюндагы белектер) - төлгө ачуунун натыйжаларын келининин ата-энесине жеткирүү жана зер буюмдары, кездеме ж.б. Кийинчерээк мындай жөрөлгө ДХИН-МАН, башкача айтканда, бүгүнкү ДХИН-НУН деп аталып калган. Чжэн (Тойго арналган белектер): Андан соң күйөө баланын үй-бүлөсү келининин үй-бүлөсүнө белек катары тамак-аш жана диний буюмдарды жөнөтүшөт. Белектери бар кутучалар музыканын коштоосунда кайненеге жөнөтүлгөн. Бул үйлөнүү үлпөтүнүн эң маанилүү бөлүгү. Бул WAN-PIN деп аталат. [3; с. 23]

Цинчи (үйлөнүү күнүн аныктоо): эки үй-бүлө той күнүн тандашат. Бул дагы Кытай календары боюнча, жубайлар үчүн эң ийгиликтүү болот. Адатта, эреже боюнча, күйөөнүн ата-энеси айды аныкташат. Кининг (Үйлөнүү үлпөтү): Акыркы этап - бул той өзү, бул 6 ырымдын ичинен эң маанилүүсү жана татаалы. Ар кандай тарыхый баскычтарда салттуу үйлөнүү тойлору ар кандай болушу мүмкүн.

Илгерки заманда Кытайда аялдар менен эркектердин таанышуусу жана баарлашуусу боюнча, көптөгөн чектөө эрежелери болгон, сүйүшкөндөрдүн ортосундагы нике "ата-эненин буйругу жана ширеңкечинин ортомчулугу" болгон. Кээде үйлөнгөн жигит менен кыздын үйлөнүү тоюна чейин эч качан жолукпашы мүмкүн экен. Бирок, байыркы кытай коому "күзөтчү ит" сыяктуу болгон деп айтууга болбойт. Майрамдык маданият сезимдерди билдирүүгө, сүйүүнүн көтөрүлүшүнө жана ага умтулууга өбөлгө түзгөн. Гүлдөрдү чогултуу мындай майрамдарга айланды "Цинхай, Гансу жана Нинся провинцияларында, ошондой эле Гуанси, Гуйчжоу жана башка жерлерде 3-айдын 3-күнү популярдуу болгон. Улуттук азчылыктар жашаган аймактарда мындай майрамдар бардык жерде болот. Космос мезгилинде чектелген муундар менен адамдар аралык мамилелерди өркүндөтүү үчүн адамдар жазгы гүлдөп турган мезгилде да, жайдын аптабында, жакшы күзүндө же карлуу кышында тоо боорлоруна, бак-шактарга жана достук жана сүйүү менен бирге ырдап, көңүл ачуу үчүн дыйкандын короосунда чогулушкан. Мындай майрамдык байланыш адамдарда сүйүү сезимин пайда кылып, никеге турууга түрткү берген. Объективдүү жагынан алганда, ал адамзат тукумун улантууга өбөлгө түзгөн. Күйөө балдар үй-бүлөсүнөн колуктунун колун сурап, ага бере турган куну жөнүндө алдын ала макулдашышкан. [5; с. 200]

4. Тыянак:

Никеге чейинки келишим никеге чейин жана адамдар никеге турган мезгилде түзүлүшү мүмкүн. Эгерде нике келишимин түзүү нике катталганга чейин жасалган болсо, анда ал никени мамлекеттик каттоодо мыйзамдуу күчкө ээ болот. Эгерде нике келишимин түзүү жөнүндө чечим никеге турган жубайлар тарабынан кабыл алынса, анда мындай келишим түзүлгөн учур нотариус тарабынан күбөлөндүрүлгөн учур деп таанылат.

Ал эми кытай элинде үйлөнүү оңой эмес. Аларда бизге салыштырмалуу өзгөчө. Үйлөнүүчү жигиттин биринчи кезекте үйү, жумушу, ошондой эле унаасы болуусу шарт. Ошон үчүн дагы үй-бүлө куруунун жашы да бизге салыштырмалуу кеч.

Кытайдын "爱 (ài)" ("сүйүү") дегени, биринчиден, "бирөөнү ойлоп тынчсыздануу" жана өмүр бою чогуу жашоого даяр болуу дегенди билдирет.

Демек, бул сөз айкашын ким бирөөдөн уксаңыз, бул үйлөнүүгө болгон олуттуу мамилеге болууну билдирет.

Адабияттар

1. <https://ekd.me/2017/06/kitajskaya-svadba-tradicii-obryady/>
2. История Китая, Ред. А.В. Меликсетов. Москва. 1998. С. 34
3. Хуа Мэй Одежда и украшения Бишкек 2015г с.23
4. Ван Сюевэнь Китайские праздники Москва 2010г с. 50
5. Людмила Мартъянова Народные традиции Китая 2017г с. 200
6. Фэн, Ц. Свадебная обрядность китайцев: от древности до наших дней / Ц. Фэн // Вестник Ошского государственного университета. – 2020. – Т. 2, № 1-4. – С. 246-250. – EDN: QDIIVK.